

KISS ENDRE JÓZSEF

BEREGSZÁSZ – ERZSÉBET KIRÁLYNÉ VÁROSA

Ezzel a címmel állított össze városkönyvet Dalmay Árpád, Beregszász városának – ma Nyíregyházán élő – szülőtte. Erzsébet királyné – más néven Piast vagy Lengyelországi Erzsébet (1305–1380) – Károly Róbert királyunk negyedik felesége, Nagy Kázmér lengyel király nővére. Öt gyermek édesanyja, s özvegyként fia – Nagy Lajos király – mellett, mint Lengyelország kormányzója, számottevő politikai tényezőnek tekintették. Lengyelországi útjai során érintette Beregszászt, mely berendezkedhetett a fogadására, s ahol udvart tartott és két kolostort alapított, melyeknek támogatására még a végrendeletében is gondolt.

A szerző városi sétára invitálja az olvasót. Szakavatott vezetőként teszi, mint a város múltjának emlékeit őrző több szobor és több tucat emléktábla felállításának kezdeményezője és megvalósítója. Reprezentatív könyvének illusztrációit gazdag képeslapgyűjteményéből meríti, de felhasznál hozzá régi fényképeket, saját könyvtára köteteinek címlapjait, levéltári dokumentumokat, címereket, pecséteteket, hajdani újságcikkeket, térképeket, grafikákat, festményeket. Szép, színes képeskönyvet ad a kezünkbe. Aki végiglapozza, láthatja, hogy – noha egy emléktár mindig bővíthető – nem sok maradt ki a látnivalók és nevezetességek sorából.

A város rövid története elmondja, hogy I. Béla királyunk fia, Lampert herceg kapja 1063-ban a települést, ahová szőlészettel és aranybányászattal foglalkozó német hospeseket telepítenek a Rajna vidékéről. A tatárjárás után IV. Béla magyar király telepíti újra a várost és biztosítja fejlődésének feltételeit. Nagy Lajos király alatt pallosjoggal rendelkező szabad királyi város. A történetek felidézik az itt megforduló vagy tevékenykedő, illetve a városhoz kötődő történelmi személyiségeket, mint az említett IV. Béla király, Bethlen Gábor, Bocskai István fejedelmek, Erzsébet királyné, Esze Tamás, Hunyadi János és Horthy Miklós kormányzó, Hunyadi Mátyás magyar király, Kossuth Lajos, Lampert herceg, báró Perényi Zsigmond, II. Rákóczi Ferenc, Széchenyi István, vagy Szent István és Szent László királyaink.

Mint ismeretes, Beregszász 1919-ben Csehszlovákiához került, 1938-ban visszacsatolták Magyarországhoz. 1944-ben a szovjet málenkij robotnak Beregszászban 453 áldozata volt. Beregszász 1945-ben a Szovjetunióhoz került. Fiatalokat több hullámban hurcoltak közmunkára az ország más vidékeire, első sorban a mostanában a hírekben sokat szereplő Donyec-medencébe, a Donbászba. 1991-től a város Ukrajnához tartozik. 1910-ben 12.933 lakosából 12.432 magyar volt. Később 24.000 lakosából 12.000 a magyar anyanyelvű. 2001-ben: 26.600 lakosból 12.800 magyar, 10.300 ukrán, 1.700 cigány, 1.500 orosz nemzetiségű.

Olvashatunk a könyvben a közterületek elnevezéseiről, a történelmi városközponttól, szobrok és emlékhelyek létrejöttéről és avatásáról. A városban a történelmi személyiségeken kívül megfordultak országosan ismert hírességei a hazai közéletnek és művelődésnek, vagy tettek valamit Beregszászért. Pl.: Bartók Béla, Dsida Jenő, Fedák Sári, Illyés Gyula, Kazinczy Ferenc, Kölcsey Ferenc, Mádl Ferenc, Mikes Kelemen, Móra Ferenc, Móricz Zsigmond, Petőfi Sándor, Simonyi József öbester. A város a legnagyobb ukrán költőnek, Tarasz Sevcenkónak is állított emléktáblát és – Magyarország segítségével – szobrot.

A művelődés része az egyháztörténet. A hazai reformáció egyik legfontosabb zsinatát Beregszászban tartották 1552-ben. A reformáció-ellenreformáció századának emlékei idézik Kálvin János reformátor, s a hazaiak közül Kálmáncsehi Sánta Márton, Geleji Katona István, s a helyi mártír, Radán Balázs alakjait. De emléket állítottak azoknak a református lelkipászoroknak is, akik a szovjet rendszer ateista diktatúrájának estek áldozatul – a légerekben elhunytak vagy hosszú börtönbüntetést szenvedtek: Asszonyi István, Balogh Miklós, Balogh Sándor, Csík József, Csok József, Fekete Gyula, Forgon Pál, Gecse Endre, Gönczy István, Gulácsy Lajos, Györke István, Horkay Barna, Horkay István, Huszti Béla, Kovács Zoltán, Narancsik Imre, Papp István, Pázsit József, Petneházy Gyula, Simon Zsigmond, Szutor Jenő, Tártsy Dániel, Toldy György, Vass József, Zimányi József, Zsurki József. Ugyancsak találkozhatunk Beregszász világháborús áldozatainak neveivel az emlékhelyükön.

Az intézmények, iskolák jeles tanárai, diákjai mellett Beregszász számos kiválóságot adott a magyar életnek és a nemzetközi világnak. Ez a csoport a legnépesebb, akár az emléktáblák, akár csak temetők faragott kövei visszhangozzák a nevüket: Baczó József, Bárdos László, Báthy Anna, Bellyei László, Benda Kálmán, Bendász István, Beregszászi Nagy Pál, Bloksay István, Buttykay Ferenc, Deákné Bartha Katalin, Drávai Gizella, Ekkel György, Eötvös Tamás, Garanyi József, Gáthy Zsigmond, Győry Dezső, Hartman Ernő, Horváth Anna, Ignácz

Géza, Janka Sándor, Jantsky Béla, Kalocsay Géza, Karádi László, Kerényi Gyula, Lehoczky Tivadar, Linner Bertalan, Nádas Anna, Nagyidai Berzsényi Antal, Ortutay Elemér, Ortutay Zsuzsa, Pásztor Ferenc, Petróci Iván, Polónyi Jolán, Polónyi Károly, Potusnyák Fedor, Regőczy Győző, Reichard Piroska, S. Benedek András, Schober Ottó, Soós Kálmán, Szikora József, Tamás Mihály, Terebesi Viktor, Zahoray János, Zapf László. Mellettük a könyv szövegében természetesen még sok egyéb nevet, kiváló személyiséget fedezhetünk fel.

A szöveget irodalmi idézetek színesítik. A város bejárása után olvashatunk a szerző életéről és munkásságáról, kitüntetéseiről és publikációiról. Megtaláljuk még a kötetben Beregszász közterületeinek a jegyzékét az eredeti, valamint a későbbi névváltozataikkal.

A rendhagyó kötettel a kezünkben elgondolkodhatunk arról, mennyi művelődési, tudományos, történelmi emlék került idegen kezekbe és ment tönkre részben, ami az elmúlt évszázad alatt építhette volna az ezredéves rokonsági, kulturális és egymásra utalt gazdasági kapcsolatokat, és hatékonyan, sokoldalúan gazdagíthatta volna társadalmunkat az egész Kárpát-medence és az egész Európa minden népének a javára. Beregszász városkönyve példát mutathat minden hasonló sorsú település múltjának és jelenének az igényes dokumentálására.

Debrecen, 2022

